

F) Zene és az aradi zenede.

Mión Arad tájéka végvidékké lett, a rác zene hangzott mindenfelől. Mikor pedig a németség letelepítése következett be, ott a német zene terjedt el. A ráctság kihalt és csak borbélylegények kezelik még a tamburiczát. A német faj ellenben terjed s így sokfelé hangzik a megyében a trombita szó, meg a nagy dob. A magyar zene sokáig meglehetősen el volt hanyagolva e vidéken.

Ha hazánk általános zeneéletét vesszük szemügyre, Aradvármegye nem áll az utolsó helyen. Az ide telepedett németség rendkívüli hajlammal bír a zene iránt. A nagyobb községekben mindenütt jól szervezett fuvó zenekarokat találunk, melyeket ugyan parasztok, de jobbadán kiszolgált katonazenészek alkotnak.

Mióta pedig a gyermekzenekarokat kezdték megalakítani, egynemely német község jeles zenéjével dicsekedhetik. Így az Uj-Szent-Anna községben évek óta fennálló gyermekzenekar világhirre tett szert. Nyáron át évről-évre a külföldre van szerződtetve és hol Varsóban, hol Stockholmban, Kopenhágában, Berlinben stb. ejti bámulatba a legkényesebb ízlésű zeneértőket is.

Uj-Szent-Anna hires zenekarát *Steiner* Lambert vezeti a külföldön, míg fia *Steiner* Albert otthon folyton nevel 50—60 uj kis művészt azok pótlására, a kik valamely ok miatt a főzenekarból kilépnek.

A megyének legjobb czigányzenekara Borosjenőben lakik állandóan. Oly kitűnően játszik, hogy bátran mehetne akár világ-útra is, hanem megelégszik azzal, hogy a Menyháza fürdő kisdud vendégseregét gyönyörködteti nyaranként. — Aradvármegye zeneéletének góczpontját természetesen Aradvárosa képezi. Itt több mint hatvan év óta állandó színház és zenede létezik. Mindkettőt németek létesítették és eleinte azokat német szellem is hatotta át. A színház azonban már régen teljesen magyar, kivéve a zenekart, mely mint Alföldszerte, itt is csehekből állott. A színházról zene tekintetében csak annyit mondhatunk, hogy jobb volt, mint a milyen most. Volt operája, most nincs; volt teljes operette-műsora, most nincs; volt állandó zenekara, most nincs. Épp úgy, mint másutt, a magyar vidéki városokban. A zenede ellenben kitűnően állja meg a helyét. Működése kezdettől fogva áldásos volt, habár annak is sok válságon és küzdelmen kellett keresztül menni egész napjainkig.

Az aradi zenedét 1833-ban alapították »*Arader Musik-Conservatorium*« név alatt. Létezett akkortájt Aradon egy »*Gesellschaft der Musik-Freunde*« című egyesület, mely a mai philharmoniai társulatok módjára nagyobb szabású zeneelőadásokat tartott, még pedig akkor is a helyben állomásozó katonai zenekarok közreműködésével.

E zenetársulat három tagja, névszerint Nimsgern Péter, az aradi

nemzeti iskolák 3-ik osztályának tanítója, Daurer József Benedek polgári üvegkereskedő és Markovits Ignác polgári rövid áru kereskedő, egyesülvén, vettek négy db sorsjegyet azzal a szerződéses kikötéssel, hogy ha kisebb összeget nyernek, azt egészben, ha pedig a 100,000 frtos főnyereményt ütik el, abból 40,000 forintot, vagy pedig, ha az akkor sorsjáték útján eladandó Lukátsi-féle házat nyernék meg, ezt egészben egy létesítendő zene-conservatorium alapítására szánják. A szerződés 1833. évi február 15-éről kelt és a húzások márcziusban történtek, de — mint rendesen — anélkül, hogy valamit nyertek volna. Daurer J. B. azonban nem hagyta a dolgot, hanem aláírásokat gyűjtött készpénz adományok és kötelezvényekkel, mely gyűjtés 3675 forintot eredményezett. Ezen összeggel hozzáláttak az alapításhoz. Zenemestereket szerződtettek és tanítványokat toboroztak oly gyorsasággal, hogy a conservatoriumot 1833. évi május elsején megnyithatták. Az intézet célját a magyar nyelven kibocsátott felhívás abban állapította meg, hogy a fejlődő nemzeti színiügynek kitűnő énekeseket és kardalosokat, az egyháznak tökéletesen kiképzett orgonistákat és a zeneéletnek virtuóz zenészeket képezzen.

A tanári kart képezte: egy énekmester, egy énekmesternő, egy zongora- és orgonamester, egy hegedű-, egy gordonkamester és két mester a fúvó hangszerek számára. A tanítványokat hat évre vették fel. Félévig csak kísérleteztek velök s ha nem bizonyultak valószínű zenetalentumoknak, kizárták őket az intézetből. A tanítványok hétköznap reggeltől estig tanultak és ünnepnapokon a mesterekkel egyetemben nagyszabású zene-produkciókat mutattak be. A zenemesterek évi fizetése 240 pengő forint volt, a mely összegért még a templomi zenekarban is közre kellett működniök. A templomi zene és énekkar akkortájt külön városi zenészekből állott. A kormány elé felterjesztett alapszabályokat Ferencz császár ő felsége 1834-ben ⁴⁵⁶³⁰/₁₂₁₆ sz. a. hagyta jóvá.

1834-ben augusztus 20-án Aradnak szab. kir. várossá lett emelése előestéjén a conservatorium tanárai és tanítványai egyesülten a helyben állomásozó dsidás ezred zenekarával, a zenekedvelők társulatával és a városi zenészekkel nagyszabású zeneestélyt rendezett, melyen mint zene-tanárok és solo-játékosok szerepelnek: Weszely János Ede (hegedű), Nigg József (zongora), Kohlman Antal (hegedű); a műsorban magyar zene is fordult elő. A conservatorium választmányának elnöke Szergell Nep. János, tanácsnok, igazgatója, pénztárosa és lelke pedig 1833-tól 1860-ig Daurer J. B. volt.

A conservatoriumból kikerült erők igen kitűnőknek bizonyultak. Az utolsó nyilvános vizsgálat 1847. évi április 17., 18. és 19-én volt, midőn zongora, hegedű, fuvola, gordonka, kürt, klárinett, magán és karének, valamint az összhangzattanból, végül a magyar, német, francia és olasz nyelvből vizsgáztak az ifjak. 1848-ban a már többnyire legényszámba

menő tanulók a csatatérre siettek, akkor elhallgattak a múzsák és az iskolából, mely ugyancsak abban a templom-útczai házban volt, a hol ma van, kórház lett a honvédség számára. Daurer igazgatónak sikerült az alaptőkét és a berendezést megmenteni, úgy, hogy négy évi szünetelés után 1852-ben 5000 frt p. p. tőkével ismét megnyithatta a »Musik-Conservatoriumot«, felszólítván a t. cz. közönséget, hogy 30, 16 és 10 frtos évi járulékokkal támogassa az intézetet további fenállásában. Az elnökséget báró Bánhidya Albert vette át.

Tanárok ekkor a következők voltak: a régiekből Hendl János, Kubin Ferencz, aztán Krispin József, Grieszl N., Schwarz József, Klein Mór, Friesz N., akik egy ideig díjtalanul tanítottak, nehogy az alaptőkét meg kelljen támadni. Ezután már nem lehetett a tanítványokat megváltogatni és csak a tehetségeseket megtartani. Kénytelen volt az intézet elfogadni és tanítani mindenkit, aki beiratkozott. Továbbá a tanítás sem volt már ezentúl ingyenes, mint annak előtte; szóval a körülményekkel megváltozott az intézet jellege is. Annak előtte messze vidékről jöttek a tehetséges ifjak Aradra zenét tanulni, most csupán az aradi fiatalság járt a conservatoriumba. Daurer J. B., noha ügybuzgósága és áldozatkészsége nem csökkent, nagyon vesztett az ötvenes években népszerűségéből. Azért 1860-ban a nemzeti élet új lendülete arra kényszerítette őt, hogy az igazgatóságtól megváljék. Vele visszavonult báró Bánhidya Albert is. Így lett aztán elnök Atzél Péter és intéző alelnök Nagy Sándor (a későbbi alispán), a pénztárnokságot Bettelheim Vilmos könyvtáros és az igazgatóságot Hendl János zenetanár vette át. Hanem, daczára ezen lelkes férfiak és kipróbált erők önfeláldozó s odaadó munkálkodásának, az intézet mindinkább hanyatlott; a napi költség az alaptőkét is felemésztette, olyan kevesen jártak már e nyilvános zeneintézetbe. Összefüggésben áll ez a lanyhaság a zeneéletnek általános hanyatlásával, mely Aradon, e régi híres zenevárosban, akkor észlelhető volt. — A 80-as évek elején már alig volt az intézetnek növendéke és félni lehetett, hogy az immár ötvenéves múzsatemplomot be kell zárni. Ekkor Atzél Péter elnök új erőket gyűjtött maga köré, szép számú pártoló tagokat toborzott össze, sőt anyagi áldozatot is hozott, csakhogy megmentse Aradnak ezen régi, becses intézetét. Új alapszabályokat alkotott, új tanerőket szerződtetett, súlyt fektetett a magán énektanításra és így egészen új szellemet hozott az intézetbe. Hű munkatársa lett dr. Sallay Béla, mint intéző alelnök és, miután Hendl János 1890-ben meghalt, az ő helyébe lépő Krispin József is, aki az általános zeneügyi pangás idejében egyedül volt csak képes hangversenyeket és zeneestélyeket szervezni, átutazó virtuózokat pártfogoltatni, szóval a zene iránti érzéket a nagyközönség körében egyrészt fenntartani, másrészt fokozatosan emelni. Krispin József igazgatása alatt a zenetanulás iránti hajlam annyira fokozódott, hogy az intézet most ismét

4000 frt tőkével bir és a tanulók száma a második szűzfélé tart. S míg a hetvenes években és még utána sok ideig csak zongora és hegedű tanítványok voltak, most az ő igazgatósága alatt ismét fellendül a magán-ének, a fuvola, a gordonka, a klárinett, a czimbalom, a karének és a zeneelmélet iránti érdekeltség is.

Az aradi »Conservatorium« sok híres zenésznek volt anyaiskolája p. o. Nikolits Sándor a zenetudós, Huber Károly a zeneszerző, Krispin László a bécsi burg-színház első hegedűse, Steuer Alajos bécsi kitűnő zenetanár, Hitesy debreczeni zenede igazgató, Ehling János kitűnő fuvolás Budapesten, Budits Ádám aradi zenedei hegedűtanár, Klar József operai karmester, Hrubecz Károly színházi karmester, Pik-Steiner Soma hegedűművész Berlinben, Altmann hegedűművész Párisban, Eisenkolb és Ferch délmagyarországi hírneves orgonisták, s az újabb időben Csik Irén koloratur énekesnő, Kohn Izabella operaénekesnő, Kövér Mártha kitűnő alténekesnő, a kik Szegall Gabriella zenedei tanárnő tanítványai, stb. mind az aradi conservatorium növendékei voltak. Ezen kívül másokra is hatott a conservatorium által élénken tartott művészi szellem, mely belőlök jeles zenészeket és éneklőket nevelt. E részben elég Sallay Béla művészi zongorajátékát és Gaal Jenőné mindenütt feltűnést keltő mezzo soprán énekét említeni.

Az az élet, mely zene tekintetében a régi conservatorium ujjaszületése óta Aradon észlelhető s mely annyi szépet nyújtott már a közönségnek, mind Krispin József zenedei igazgató közreműködésével létesült. Az ő hangversenytermében a Deák Ferencz-utczában szülemlett meg az »aradi philharmoniai társulat« is, melynek elnöke Vajda Lajos földbirtokos és karmestere Höszy Jakab kitűnő zenetanár. Ott tüntek fel először azon üde lányhangok, melyek ma Aradon a hangversenyekben gyönyörködtetik a közönséget. Ujabbán oly széles körökre csapott át a zenetanulás kedve, hogy ma már egy magán conservatorium is létezhetik számos tanítványnyal. Ugyanis Schreyer Harry zongoramester, miután a világot bejárta, szülővárosában, Aradon, telepedett meg s itt maga köré gyűjtve a már jól előkészített fiatal zenetanulókat, rendkívüli mozgékonyssággal és áldozatok árán magán zeneconservatoriumot nyitott. Azt 1896. őszén szélesebb alapra fektette, midőn zongorát, hegedűt, éneket, gordonkát tanít, részben igen jól megválogatott tanerőkkel. Így hát ismét zenevárossá lesz Arad, mint régen volt s ismét híressé válik, mint hatvan évvel ezelőtt.